

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

Kerkelijke eenheid

Groeiende contacten met Christelijke Gereformeerde en Nederlands Gereformeerde Kerken

Deputaten Kerkelijke Eenheid hebben in oktober j.l. hun rapport aan de Generale Synode van Amersfoort gepubliceerd op internet en aan de kerken gezonden. Vorig jaar heeft deputaat ds. A.J. Minnema in dit blad (17, 24 april en 1 mei 2004) reeds aandacht gegeven aan de relatie met het Contactorgaan voor de Gereformeerde Gezindte.

In dit artikel geeft deputaat ir. K. Mulder informatie over de contacten met de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Nederlands Gereformeerde Kerken. In twee vervolgartikelen geeft deputaat ds. K. Harmannij aandacht aan de verhouding landelijk-plaatselijk en het door deputaten voorgestelde nieuwe kader voor plaatselijke contacten.

K. Mulder ■

In dit nummer

<i>Kerkelijk leven</i> - K. Mulder	
Kerkelijke eenheid	317
<i>Meditatief</i> - A. Kamer	
Mens met toekomst	321
<i>Wandelen met God</i> - B. Luiten	
Samen in de naam van Jezus	322
<i>Achtergronden</i> - A.S. van der Lugt	
Migranten in het boek Ruth	324
<i>Achtergronden</i> - E.A. de Boer	
Vlugschrift over Zuidhorn	327
<i>Muziek</i> - J. Smelik	
Het geheim van een honderdjarige zangbundel	330
<i>Boekbespreking</i>	
Treasures New and Old	335
'Zingt en speelt voor de Heer van ganser harte'	336

1. Contacten met de Christelijke Gereformeerde Kerken

Om ruimte te scheppen voor een groeiproces naar voortgaande kerkelijke eenheid, hebben de gezamenlijke deputaten kerkelijke eenheid van de CGK en de GKV in 2001 een federatief groeimodel ontworpen en voorgelegd aan de generale synodes van beide kerken. Het FGM is een model van samenwerking tussen de beide kerkverbanden en bevat de volgende elementen:

1. In principe ligt voor alle plaatselijke kerken de mogelijkheid open voor kanselruil met een plaatselijke kerk uit het andere kerkverband dat deel neemt aan het federatieve groeimodel.
2. In principe is de mogelijkheid open elkaars ongecensureerde belijdende leden toe te laten tot de viering van het avondmaal.
3. Over en weer erkennen de plaatselijke kerken elkaars tuchttoefening en laten geen leden van elkaar toe zonder wederzijds goedvinden.

4. De plaatselijke kerken van beide kerkverbanden worden over en weer opgewekt, voor zover dit nog niet gebeurt of gebeurd is, om met elkaar in contact te treden met het doel activiteiten te ontplooiën om naar elkaar toe te groeien, waarbij het zoeken naar en het beleven van geestelijke eenheid voorop dient te gaan.

Het woord *federatief* houdt in dat er voorlopig twee zelfstandige kerkverbanden naast elkaar blijven functioneren, waartussen in de loop van de tijd steeds meer dwarsverbindingen zullen worden aangebracht.

Het *groeimodel* betekent dat niet alles ineens hoeft. Op weg naar eenheid kunnen de kerken steeds meer dingen gezamenlijk gaan doen en elkaar principieel en praktisch steeds beter leren kennen.

De Generale Synode van de CGK (Leeuwarden 2001) heeft uitgesproken dat het 'federatieve groeimodel' een goede vorm is om aan de gevonden eenheid in een proces van geleidelijkheid verder gestalte te geven. Zij besloot echter nog niet tot invoering ervan over te gaan omdat de synode eerst wil nagaan of dit federatieve groeimodel breed door de kerken wordt gedragen.

De Generale Synode van de GKV (Zuidhorn 2002) heeft ingestemd met het federatieve groeimodel en uitgesproken dat het wordt uitgevoerd op een voor beide kerken geschikt tijdstip.

In het nu verschenen rapport van DKE aan de Generale Synode van Amersfoort (2005) stellen deputaten voor het FGM te gebruiken als uitgangspunt van handelen en een plaats te geven in een nieuw kader voor plaatselijke kerkelijke contacten.

De in het afgelopen najaar gehouden synode van de CGK besloot het FGM nog niet in te voeren, omdat uit een binnen de CGK gehouden enquête bleek dat een aantal kerken zich over het FGM nog geen oordeel heeft gevormd of de bedoeling ervan niet heeft begrepen. En ook omdat sommige kerken zich nog steeds afvragen of de toe-eigening van het heil wel voldoende tot zijn recht komt in de praktijk van de prediking binnen de GKV.

Dat is teleurstellend en betekent dat we opnieuw geduld moeten opbrengen.

Groeiende toenadering tussen de GKV en de CGK

De genoemde teleurstelling mag er niet toe leiden dat we onze ogen sluiten voor het vele goede dat we in de afgelopen jaren samen van de Here hebben ontvangen en onder zijn zegen mochten bereiken.

Dankbaar kunnen we zijn voor de overeenstemming op het niveau van de generale synodes dat het FGM een goed model is om aan de

gevonden eenheid gestalte te geven.

Er is sprake van een goede en groeiende samenwerking tussen de beide theologische universiteiten.

Ook vindt in toenemende mate overleg plaats tussen overeenkomstige diverse verwante deputaatschappen uit beide kerkverbanden. De gereformeerde scholen zijn opengesteld voor christelijke gereformeerde leerlingen, ouders en leerkrachten.

De gezamenlijke deputaten van de CGK en de GKV hebben in de afgelopen periode mogen ontdekken dat er geen kerkscheidende verschillen zijn als het gaat om liturgie, Schriftgezag en de tekst van de belijdenis.

Ook in veel plaatselijke contacten is er sprake van verblijvende toenadering en groeiende samenwerking.

In meer dan twintig plaatsen is sprake van kanselruil, terwijl in dertien plaatsen tevens min of meer frequent gezamenlijke erediensten worden gehouden.

In tientallen plaatsen hebben GKV en CGK gemeenschappelijke bijbelstudie, ontmoetingen tussen ambtsdragers, overleg en samenwerking in evangelisatie en is er sprake van samenwerking in diaconale activiteiten en op de terreinen van toerusting en vorming, gemeenteopbouw en catechese.

Ongeveer vijftientig kerken gaven aan plaatselijke federatie als tussenstap naar eenheid te willen toepassen.

In zes plaatsen zijn er concrete plannen om binnen enkele jaren een samenwerkingsgemeente van GKV en CGK te vormen. In Enkhuizen worden al meer dan een jaar lang alle diensten gemeenschappelijk gehouden.

In het afgelopen najaar is er een bijeenkomst van gezamenlijke deputaten geweest met afgevaardigden van deze kerken, waarin gesproken is over de mogelijkheden die er zijn en de vragen die er rijzen bij vergaande samenwerking en samensmelting.

Met name is voortgaande bezinning noodzakelijk op de relatie van een samenwerkingsgemeente tot de beide kerkverbanden.

In de komende periode willen de deputaten voor kerkelijke eenheid van de CGK en de GKV samen ook verder doordenken over uitbreiding van gemeenschappelijke activiteiten.

Willen we echt verder komen in het proces van kerkelijke eenheid, plaatselijk en landelijk, dan is het belangrijk dat er groei is van wederzijds vertrouwen.

Niet alleen het einddoel van de contacten, kerkelijke eenheid, is belangrijk. Ook als dat nog ver verwijderd is of soms zelfs niet haalbaar lijkt, is het de moeite waard door te gaan met gesprekken en elkaar te bemoedigen en op te scherpen om in onze tijd gereformeerd te zijn. Op deze manier kan het onderling begrip en vertrouwen worden versterkt.

Op weg naar eenheid moeten we niet alles tegelijk willen en geduld met elkaar hebben, zodat vertrouwen kan groeien.

De kerk is niet het bouwwerk dat wij optrekken en overeind moeten houden. Het geloof dat de kerk het bouwwerk van Christus is geeft ons rust en ontspanning en doet ons beseffen dat kerkelijke eenheid voor alles een zaak is van gebed.

“Vanuit hem groeit het hele gebouw, steen voor steen, uit tot een tempel die gewijd is aan hem, de Heer, in wie ook u samen opgebouwd wordt tot een plaats waar God woont door zijn Geest” (Efez. 2:21,22).

2. Contacten met de Nederlands Gereformeerde Kerken

Op deputatenniveau worden al jaren gesprekken gevoerd tussen de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt (GKV) en de Nederlands Gereformeerde Kerken (NGK).

Deze gesprekken, die vooral gaan over de manier waarop we in de kerk zorgdragen voor de eenheid in de leer worden door een sectie van DKE, bestaande uit 5 deputaten, gevoerd met de Commissie voor Contact en Samenpreking (CCS) van de Nederlands Gereformeerde Kerken.

Vooruitgang in het gesprek over de uitverkiezing

In de afgelopen periode (na de synode van Zuidhorn) is samen met de CCS besloten een insteek te kiezen bij een inhoudelijk gesprek over de leer van Gods uitverkiezing. Het gesprek zou gaan over de vraag: ‘Hoe verwoorden we het evangelie van Gods uitverkiezing voor de kerk van nu, tegen de achtergrond van de gereformeerde belijdenis en het denken van de tegenwoordige tijd’. In vervolg op dat gesprek zou dan doorgesproken moeten worden over de omgang met de belijdenis door GKV en NGK en over het wegen van mogelijke verschillen.

Van GKV-zijde werd prof. B. Kamphuis bereid gevonden een inleiding te verzorgen en aan het gesprek deel te nemen. Zijn bijdrage verscheen in De Reformatie 78 (2002-2003), blz. 601-605.

Van NGK-zijde was ds. H. de Jong aanwezig; hij werd uitgenodigd in verband met zijn publicatie ‘Van oud naar nieuw’, waarin belangrijke passages over de uitverkiezing staan.

De discussie spitste zich toe op een tweetal punten waarin het boek van De Jong inhoudelijk afweek van de gereformeerde belijdenis:

1. De uitverkiezing heeft volgens De Jong te maken met de geestelijke openheid van mensen voor het geloof. Dat God de aartsvaders heeft verkoren, heeft te maken met hun voortreffelijkheid, met het feit dat het geestelijk zeer hoogstaande mensen waren (p. 325).
2. Gelovige mensen kunnen volgens de Jong niet zeggen dat zij persoonlijk van eeuwigheid uitgekozen zijn (p.280).

Gesproken is over het gevaar van de gedachte, dat er bij mensen toch iets is om op te roemen, en dat mensen worden teruggeworpen op hun eigen geloof. De Jong benadrukte het belang van het eigen geloof, dat zich er overigens - in de woorden van De Jong - naar zijn eigen aard tegen verzet dat het als een prestatie wordt gezien.

In de loop van het gesprek bleken de standpunten van de verschillende gesprekspartners nauw bij elkaar aan te sluiten. Ds. De Jong geeft aan dat wanneer mensen meer open staan voor het geloof, dit door God wordt bewerkt. Openheid en ontvankelijkheid voor het geloof mogen niet gezien worden als eigenschappen die bepaalde mensen van nature al hebben.

Ook ziet De Jong ruimte om te spreken over een persoonlijke uitverkiezing.

Ieder kon zich vinden in de gedachte dat de voorbeschikking hoort bij de nabeschouwing; over de persoonlijke uitverkiezing valt alleen achteraf te spreken.

Het geloof is een voorwaarde om te kunnen spreken over de eigen uitverkiezing. De Dordtse Leerregels ontkennen dat niet, maar deze gedachte raakt door de opbouw van dit belijdenisgeschrift wel wat op de achtergrond.

Het kerkelijke gesprek over de leer

Gesproken is over de moeite dat er verschil bestaat tussen bepaalde passages uit het boek van De Jong en zijn inbreng in het gesprek. In het boek blijven bepaalde uitspraken staan, die in het licht van de belijdenis sterke vragen oproepen.

Door DKE is gesteld dat het ter bewaring van de eenheid van de leer in de kerken belangrijk is dat over afwijkingen van de belijdenis in kerkelijke kaders wordt gesproken.

Daarom legde zij aan de CCS de vraag voor of het niet goed zou zijn wanneer ook de Landelijke Vergadering van de Nederlands Gereformeerde Kerken zich over de wenselijkheid van kerkelijke verantwoording van bepaalde opvattingen, die niet stroken met de belijdenis, zou uitspreken.

Inmiddels heeft de Landelijke Vergadering van de NGK uitgesproken (in juni 2004) dat het goed is “er als kerken naar te streven, de bezinning en de discussie over vraagstukken van leer en leven ook een natuurlijke plek te geven op onze kerkelijke vergaderingen”. Verder vindt de Landelijke Vergadering het wenselijk “ook samen met verwante kerken over deze en andere kerkelijke vraagstukken na te denken”. In haar overwegingen bij deze uitspraken zei de vergadering dat “het behoort tot het wezen van de kerk dat zij zich blijvend bezint op inhoud en de grenzen van de christelijke leer”. Onze tijd, aldus de Landelijke Vergadering, vraagt enerzijds om openheid en ruimte voor gesprek, maar aan de andere kant ook om waakzaamheid en attent zijn op waar het op aan komt. “Het nadenken en spreken over deze

zaken hoort ook op kerkelijke vergaderingen een plaats te hebben.”

In zijn toelichting bij de voorstellen van de CCS had ds. C.T. de Groot gezegd, dat het een taak is, ook van kerken, om elkaar terecht te helpen (Gal. 6:1), en dat dit ook kan betekenen: elkaar terechtwijzen.

De vergadering sprak uit dat het een goede zaak is „als plaatselijke kerken zich (blijven) inzetten voor meer samenwerking en eenheid met kerken van de GKV”.

De CCS kreeg van de Landelijke Vergadering de opdracht “te onderzoeken of en hoe in samenwerking met DKE classicale-regionale gesprekken kunnen worden geïnitieerd over concrete zaken van leer en leven die ons beide aangaan”.

Wij zijn dankbaar voor deze uitspraken van de Landelijke Vergadering van de NGK. Zij bieden goede aanknopingspunten voor vervolgesprekken op deputatenniveau.

Vrouwelijke ouderlingen en predikanten

Het besluit dat de Landelijke Vergadering van de Nederlands Gereformeerde Kerken nam over het rapport ‘Vrouwelijke ouderlingen en predikanten’ heeft ons teleurgesteld.

Allereerst doordat de Landelijke Vergadering akkoord is gegaan met een rapport waarin niet duidelijk is hoe het gezag van de Bijbel functioneert. Op dat principiële punt zijn te veel vragen opengelaten om over de openstelling van de ambten voor vrouwen een verantwoorde beslissing te kunnen nemen.

Ds. H. ten Brinke schreef hierover vorig jaar in dit blad (7, 14, 21 februari 2004).

Er is met name een manco wat betreft de verwerking van Schriftgegevens uit Genesis 1-2 en te weinig aandacht voor de vraag in hoeverre uitspraken van Paulus, die dan misschien wel contextbepaald zijn, toch ook richtinggevend kunnen en moeten zijn in onze context.

In de tweede plaats hebben wij het betreurd dat de NGK deze zaak niet heeft besproken en overwogen in contact met ons en de CGK. Wel werd ons om een reactie gevraagd op het rapport-VOP, maar voor het overige is de NGK hier vooral een eigen weg gegaan. Naar onze mening was hier juist een goede mogelijkheid geweest om gezamenlijk hermeneutische vragen te doordenken waarmee wij allen worden geconfronteerd. Zo hadden wij in een belangrijke en actuele zaak iets voor elkaar kunnen betekenen in het doordenken van het Woord van God in verband met vragen van deze tijd. Want ook onze kerken worden met deze vragen geconfronteerd. Momenteel worden wij in onze oecumenische contacten in binnen- en buitenland, en zowel landelijk als plaatselijk, geconfronteerd met de vraag naar de positie van de zusters in de gemeente, in het bijzonder in verband met het ambt. Wij kunnen deze vragen niet ontlopen. Niet alleen kwamen wij in de afgelopen periode, op landelijk niveau, in

ons contact met de NGK voor deze vragen te staan. Wij hoorden van verschillende plaatselijke kerken die in dezelfde situatie verkeerden. Daarom is het onze hoop dat binnen onze kerken een grondiger bezinning op gang komt met het oog op een bijbels gefundeerde positiebepaling in deze zaak. Het rapport van de NGK kan daartoe een aanzet zijn en er ons ook bij helpen.

Plaatselijke contacten tussen de GKV en de NGK

Van de vijftig kerken (GKV) die contacten hebben met een NGK is inmiddels in negen plaatselijke contacten sprake van een wederzijdse erkenning als ware kerk.

In Deventer en Zaandam is sprake van kanselruil, terwijl in Zaandam tevens gezamenlijke erediensten worden gehouden. Sinds het begin van dit jaar vinden in Zaandam de helft van alle kerkdiensten gemeenschappelijk plaats en men hoopt over een jaar alle diensten gemeenschappelijk te kunnen houden.

Vijf kerken gaven aan plaatselijke federatie als tussenstap naar eenheid te willen toepassen.

In ongeveer 15 plaatsen hebben GKV en NGK gemeenschappelijke bijbelstudie en zijn er ontmoetingen tussen ambtsdragers. In enkele plaatsen is er samenwerking in evangelisatie, in diaconale activiteiten en op de terreinen van toerusting en vorming.

In vijf plaatsen wordt er samengewerkt in de catechese.

Deputaten hebben twee keer op een bijeenkomst in Barneveld gesproken met kerken die vergaande plaatselijke contacten hebben met een NGK.

Velen van hen hebben aangegeven dat het besluit van de synode van Zuidhorn om voortaan niet meer de mogelijkheid tot kanselruil te kunnen aanvragen met een NGK de goede voortgang van de plaatselijke contacten in de weg staat.

Hetzelfde geldt voor enkele regels uit het bestaande kader voor plaatselijke samensprekingen.

Deze en andere signalen vormden voor deputaten redenen tot een grondige bezinning over een herziening van dit kader. Deze bezinning vond niet alleen intern plaats, maar ook samen met de kerken. Onder meer in regionale ambtsdragersconferenties is er vorig jaar uitgebreid over gesproken.

Over het resultaat van de bezinning zal ds. K. Harmannij schrijven in twee volgende artikelen.

Ir. K. Mulder te Amersfoort is lid van het deputaatschap Kerkelijke Eenheid

Mens met toekomst

Gal. 4: 6 en 7: En, dat gij zonen zijt ...

... indien gij zoon zijt, dan zijt gij ook erfgenaam door God.

... indien gij indien gij .

A. Kamer ■

Erfgenaam van God en van Zijn rijk

Het gaat over onze "aanneming tot zonen". Destijds een rechtsbegrip. Het slaat op adoptie: de erflater neemt iemand aan als kind en stelt deze publiek voor als zoon en erfgenaam. Het evangelie belooft dat de gelovigen om Christus' wil tot Gods kinderen, "zonen en erfgenamen", zijn aangenomen.

Daarbij is nog een typerende bijzonderheid. Het woord loskoop wordt gebruikt. Een begrip uit de slavenhandel. Het evangelie belooft deze adoptie aan mensen, slaven in handen van de duivel, die zijn opgekocht door Gods Zoon, onze Heer.

Adoptie en loskoop horen in het evangelie bij elkaar.

Adoptie na loskoop

Die twee begrippen adoptie en loskoop tekenen wat ons in Christus is gegeven. We hebben dank zij Zijn offer een tehuis bij God waarin we niet alleen genade genieten maar ook erfrecht hebben.

We hebben toegang tot de Vader. Daartoe is de Naam van de Heer als toegangspas gegeven. De Vader zocht eerst ons op en gaf Zijn Zoon. Je bent dus geen aanlopertje, maar je leeft op gezag van de Naam van de Heer Christus in de gemeenschap van Gods liefde. Door de doop in Christus, zo moet de gelovige zeggen, heb ik me met Christus bekleed (Gal. 3:27) en daardoor word ik behandeld als erfgenaam van God en zijn Rijk.

Bevrijding

De Galatenbrief spreekt ons op dat voorrecht aan. Het is Gods gave.

God heeft zijn Zoon gezonden om ons vrij te kopen (Gal. 4 vers 3).

Die loskoop is bevrijding uit de slavernij. De duivel die de heerschappij van de dood heeft (Hebr. 2:14), is niet meer onze bezitter die ons de dood bezorgt. Wie de belofte gelooft is eigendom van Jezus Christus en valt onder Zijn verzorging.

Ook omgang

Er is meer: wie in Christus gedoopt is, is ook ingelijfd in Jezus Christus. Dat betekent: je wordt door de heilige God gerekend als met Christus meegegaan in Zijn dood en opstanding (Rom. 6:1). Meer nog: je wordt met Christus gerekend als geplaatst in de hemelse gewesten (Ef. 2: 6). Je hebt nu ook het recht om de heilige God in het gebed aan te spreken als je Vader, die in de hemel is.

Ernst voorop?

Mogen we ons dat voorrecht zo maar toe-eigenen? Is de belofte van het evangelie werkelijk onze pas om toegang te krijgen tot de Vader en Hem te vragen om de vervulling van Zijn beloften ?

Misschien speelde de volksaard van de Galaten een rol. Hun traditie zegt dat ze eens uit de steppen waren gekomen. Een stel trotse vechtersbazen, die zelf hun zaakjes willen regelen.

Er kwamen dwaalleraars. Hun boodschap: je mist de clou, de sleutel, als je niet serieuzer leeft dan Paulus zegt. Je moet je eerst maar houden aan bepaalde regels; dan pas mag je vragen om de hulp van de God en Vader van de Heer.

Mens met toekomst

Tegenover dergelijke "vrome" voorwaarde vooraf zet Paulus de prediking van het evangelie.

Tegenover die "serieusheid" staat de belofte van Christus.

Eén manier is er om de weldaad te genieten als je leeft als kind en erfgenaam van God: roep de Naam van de Heer aan. Dan heb je je bekleed met Christus in de weg van doop en geloof. De Vader rekent je als kind en erfgenaam. Je bezit de erfenis van het Koninkrijk: genade, veilig wonen, eeuwig leven.

Dus ben je mens met toekomst.

Ds. A. Kamer is emeritus-predikant van de Gereformeerde Kerk te Groningen-Noord en woont in Hoogland

Samen in de naam van Jezus

wandelen met God

Eens zei Jezus tegen Petrus en de andere discipelen: 'Ik zal u de sleutels geven van het Koninkrijk der hemelen' (Mat.16:19). Jullie mogen de poorten opendoen, jullie kunnen ze ook sluiten.

Een geweldige opdracht!

En wat een mogelijkheid! De poorten van het Koninkrijk der hemelen opendoen, hier op aarde. Dat is nogal wat.

B. Luiten ■

Openden en sluiten

Zo zijn de apostelen naar de mensen toe gegaan. Ze hebben Jezus verkondigd: Hij is de deur, de poort, de toegang tot de Vader en tot heel het komend Koninkrijk. Ieder die Hem gelovig aanvaardt, gaat op die manier binnen. De apostelen mochten zeggen: 'uw zonden zijn u vergeven, ga vrijmoedig tot God'. Maar als iemand zich niet bekeren wilde, moesten ze zeggen: 'uw zonden houden u tegen, zo kunt u niet binnengaan, u staat buiten, bekeert u' (Mat.18:18).

Zo zwaaiden de poorten open, en soms gingen ze ook dicht. De sleutels werden volop gebruikt, van land tot land.

De sleutels op zak

Inmiddels zijn de apostelen gestorven. De vraag is: 'waar zijn die sleutels gebleven, wie hanteert ze nu?'

Rome geeft als antwoord: die sleutels zijn bij de Paus, als opvolger van Petrus. Vandaar diens absolute gezag, dat nog boven de bijbel uitstijgt.

Maar wij belijden: Jezus zag in de apostelen zijn gemeente, aan haar zijn de sleutels toevertrouwd!

Dat merk je meteen al, wanneer Hij uitlegt dat je in de gemeente elkaar moet meenemen. Als je iemand ziet verdwalen, zoek hem of haar dan op. Probeer diegene terug te winnen. Als hij luistert en voor God zich buigt, mag je spreken van verzoening van zonden. Dat kunnen kleine zonden zijn, maar ook grote overtredingen. Onder vier ogen kan dat allemaal tot een goed einde komen, zo bedienen je de sleutels aan elkaar. En dat is niet tot binnen de gemeente beperkt, uiteraard. Zo mag je van betekenis zijn voor ieder die God op je weg brengt (Mat.18:15-17).

Trouwens, ook als je zelf de bijbel leest en Jezus daarin ontmoet en Hem aanvaardt, gaan de poorten open en komt de inhoud van het

Koninkrijk over je heen. Engelen zullen je omringen en op de handen dragen. Vandaar het bekende: 'zoek eerst het Koninkrijk van God'. Ga tot Jezus, geloof en bid, en merk hoe bijzonder de verhoring kan zijn.

Dáár zijn de sleutels van het Koninkrijk: in de gemeente, op de kansel, en bij je thuis, op tafel, en naast je bed. Om zuinig op te zijn en steeds te gebruiken. Samen in de Naam van Jezus!

Toelating

Dit heeft vele toepassingen. Bijvoorbeeld als iemand lid wil worden van de kerk. Wie beslist daar dan over? Een paus hebben we niet. Wie dan? De dominee? De kerkenraad? Nee, allemaal fout. De sleutels voor de toegang tot God en zijn kerk zijn gegeven...aan de gemeente. Jawel! De kerkenraad geeft daarin leiding, niet minder maar ook niet méér. Wanneer de gemeente vergaderd is in haar ontmoeting met God, krijgt zij te horen wie lid wil worden. Daarbij wordt gevoegd het getuigenis van de kerkenraad die de betreffende persoon heeft leren kennen en met hem heeft gesproken. Vervolgens is het aan de gemeente om, gehoord het getuigenis, diegene in haar midden te aanvaarden of niet. Want er kunnen wet-tige bezwaren zijn. Iemand kan meer weten, bijvoorbeeld, wat niet klopt met het getuigenis aangaande leer en leven. Vandaar de termijn die gegeven wordt van veertien dagen. Pas dan valt de beslissing, maar wel door de gemeente zelf. Samen in de Naam van Jezus.

Onttrekking

Evenzo als iemand zich onttrekken wil aan de gemeente. Het constateren dat iemand zich niet meer voegen wil na herhaalde gesprekken (of pogingen daartoe) is een oordeel dat de gemeente uitspreekt. De kerkenraad geeft daarin leiding en draagt zo zijn eigen verantwoordelijkheid. Maar de gemeente sluit het lidmaatschap af, wanneer zij voor Gods aange-

zicht vergaderd is. Vandaar opnieuw die termijn van enkele weken. De voorgenomen onttekening wordt tijdig in het kerkblad geplaatst, zodat ieder die de betreffende persoon nog spreken of schrijven wil daarvoor de tijd heeft. Als de termijn om is weten we samen, of er enige verandering is gekomen. Zo niet, dan laten we die persoon los en dragen hem of haar op aan de Here. Dat doen we dus zelf, samen in de Naam van Jezus.

Attestaties

Laatst vroeg iemand mij: 'waarom duurt het zo idioot lang voordat ik mijn attestatie krijg? Een eenvoudige administratieve handeling, die kan door het kerkelijk bureau toch zo uitgeschreven worden?'

Niet dus. Een attestatie is een getuigenis aangaande iemands leer en leven, en zo een aanbeveling aan een zusterkerk. Daarvoor is tijd nodig, tijd om als gemeente dit te kunnen getuigen. De kerkenraad geeft hierin leiding, niet meer, niet minder. Hij deelt aan de gemeente mee, dat attestatie is aangevraagd door die en die. Vervolgens is er een termijn van twee weken, waarbinnen ieder zich melden kan die iets belangrijks heeft te melden voor die attestatie. Het zal maar zo zijn, dat je net bezig bent die persoon onder vier ogen te vermanen. Bijvoorbeeld. Ook andere situaties zijn mogelijk. Pas dan, als de twee weken om zijn, geeft de gemeente haar goedkeuring aan het getuigenis. Vaak stilzwijgend, maar toch samen in de Naam van Jezus.

Verkondiging

En zo kan ik doorgaan. Het is de gemeente die toelaat tot de openbare geloofsbelijdenis, het is de gemeente die roept tot het ambt, het is de gemeente die instemt met een christelijk

huwelijk. Daarom steeds die termijn, met de bedoeling dat je je afvraagt of je ervan gebruik gaat maken. Want uiteindelijk is de daad van de gemeente voor jouw deel jouw verantwoordelijkheid. De gemeente opent, de gemeente sluit, de gemeente handelt in de Naam van Jezus.

Het leek me goed dit zo eens uit te schrijven. Voor velen zal dit niet nieuw zijn. Maar toch, het gelovig handelen kan slijten. Soms zie ik meer lege stoelen dan ik verklaren kan. De indruk ontstaat, dat sommigen soms zomaar uit de eredienst wegblijven. Dat kan slordig zijn, of nalatig. Maar vooral denk ik dan: 'weten jullie wel, hoe belangrijk het is dat de gemeente samenkomt?'

De handdruk die ik aan het begin van de dienst ontvang, symboliseert dat de gemeente mij roept tot de bediening van het Woord, de sleutels. Immers, die sleutels zijn *van de gemeente*. Zij gebruikt ze op dat moment door middel van de voorganger. Maar als die gemeenteleden er dan zelf niet zijn, wat dan? Dan krijg ik neiging om zelf ook weg te gaan. Want ik ben geen paus met bevoegdheid in mijzelf, nee, ik mag in het midden van de gemeente haar eigen schatten laten zien. *Maar dan wel samen in de Naam van Jezus*. Zonder de gemeente is het ambt niets, dat geldt ook voor de dominee. Laten we dat wel goed blijven zien met elkaar. Terwijl andersom (laten we het positief houden) de gemeente tot zoveel in staat kan zijn. In haar samenkomsten en daarbuiten, in de gesprekken, de ontmoetingen, de wijken, de mini-wijken en noem maar op. Steeds als er enige belangstelling is in elkaars welzijn en eeuwig heil, zie je de sleutels flitsen. We mogen binnengaan!

Ds. B. Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Centrum

KERNREDACTIE:

Drs. G.J. van Middelkoop,
Prof. Dr B. Kamphuis

OVERIGE REDACTIELEDEN:

Dr. E.A. de Boer, Drs A.L. Th. de Bruijne,
Drs. I.D. Haarsma, Prof. Dr. G. Kwakkel,
Drs. B. Luiten, Drs K. de Vries, J. Westert.

MEDEWERKERS:

J.J.D. Baas, Drs E. Brink, J.M. de Jong,
Drs. A.S. van der Lugt, Dr J. Smelik,
Drs. H. Veldman

BLADMANAGEMENT:

Mevrouw M.T. Kremer
Scholma Druk bv, Postbus 7
9780 AA Bedum, tel. 050 3653552

Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per
E-mail: reformatie@scholma.nl, ingeval per
post via bovengenoemde postbus.

Uitgever: Print Media.bv, Bedum
Technische realisatie:
Scholma Druk bv. Bedum

ADMINISTRATIE EN ADVERTENTIES:

Scholma Druk, postbus 7,
9780 AA Bedum.
Telefoon: 050 - 3013636.
Fax: 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie).
E-mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg.
ING Bank: 66.30.92.620

ABONNEMENTSPRIJZEN:

€ 49,50 per jaar
studenten € 19,50;
buitenland € 109,00
- abonnementsjaar loopt van
1 januari t/m 31 december

- opzegging van het abonnement dient 1
maand voor aanvang van het nieuwe abon-
nementsjaar schriftelijk of per e-mail te
geschieden (voor 1 december)
Losse nummers € 1,50 (incl. Porto).

De Reformatie is op cassette ver-
krijgbaar bij de Chr. Blinden-
bibliotheek voor blinden en slecht-
zienden. Tel. (0341) 565477.

ADVERTENTIES:

Prijs: € 0,45 per mm.
Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uit-
gever is het niet toegestaan artikelen uit dit
blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

Migranten in het boek Ruth

Cultureel Bijbellezen 1

achtergronden

De omgang met mensen uit andere culturen leert je nadenken over je eigen cultuur. Maar het geeft ook een nieuwe ingang bij het Bijbellezen. Je kunt op talloze plaatsen in Oude en Nieuwe Testament zaken aanwijzen, die te maken hebben met de cultuur van die tijd. Juist waar wij ons verbaasd afvragen hoe het zit of voor ons gevoel de gang van zaken onbegrijpelijk is, komt enig inzicht in verschil tussen culturen van pas. Dat geeft begrip, meer inzicht in de Bijbel en mogelijk werkt het mee in de omgang met migranten in ons land nu. Vandaar dat ik een serie van vier artikelen schreef onder het kopje: Cultureel Bijbellezen. In dit eerste artikel een aantal observaties in het boek Ruth, met lijnen naar de multi-etnische samenleving waarin wij zijn beland.¹⁾

A.S. van der Lugt ■

Motief

"In de tijd dat de rechters Israël bestuurden, kwam er hongersnood in het land. Daarom vertrok een zekere Elimelek uit Betlehem, dat in de streek Efrata in Juda ligt, naar het buitenland, naar de hoogvlakte van Moab" (Ruth 1,1-2).²⁾

Mensen vluchten om verschillende redenen: oorlog, politieke of religieuze onrust of economische schaarste. Het laatste motief staat er over 't algemeen niet goed op: ze komen zeker uit onze ruif eten? Wat is Elimelek anders dan een economisch migrant? Hij ontvlucht de hongersnood en wie een gezin heeft kan het zich voorstellen ook. Waarom zou je je geluk niet beproeven in een ander land, als het in je

misschien kunnen wij wat minder afwijzend reageren als het gaat om mensen die hier hun economisch gewin zoeken

eigen land met zekerheid misloopt? Je gaat met hoop, moed en doorzettingsvermogen. Misschien kunnen wij wat minder afwijzend reageren als het gaat om mensen die hier hun economisch gewin zoeken.

Wij ervaren nieuwkomers vaak als indringers in 'onze' samenleving, maar we zijn ons vaak maar weinig bewust van de situatie die zij ontvluchten.

Integratie

Elimelek en Noomi vertrekken om economische redenen met hun twee jongens en in de Moab-jaren laten zij deze jongens huwen met meisjes in Moab: Orpa en Ruth. In onze tijd is het sluiten van huwelijken met bruiden uit de thuislanden omstreken geraakt. De Nederlandse samenleving ziet er een gebrek aan integratie in. Wel, je kunt van Noomi niet zeggen, dat zij niet integreerde. Zij is klaarblijkelijk van plan haar toekomst in Moab te zoeken, anders laat je je kinderen niet zo wortelen in de cultuur van Moab.

Het verhaal vertelt overigens dat Elimelek al gestorven is voordat het huwelijk van de beide jongens plaatsvindt (1:3). Dat is een treurig, maar veelzeggend feit. Want hoeveel inzet en doorzettingsvermogen je ook hebt als migrant, je hebt niet alles in de hand. Er zijn machten in het leven die sterker zijn dan jij. Het is meestal zo, dat migranten na de euforie over het nieuwe toekomstperspectief in een dal raken. Depressie slaat toe als zij zien dat het opbouwen van een nieuw bestaan moeilijker is dan gedacht. De machten van een ontvangende samenleving zijn krachtig. In grote wereldste-

den zijn vaak etnische wijken, maar als je dat mist en als eenling geen deel uitmaakt van een grote minderheidsgroep, dan is het bikkelen.

En tegen de dood kun je helemaal niet op. Zo is Noomi ineens weduwe in een vreemd land, zonder bijstand. Je kinderen (en eventueel kleinkinderen) vormen je levensverzekering, de oudedagsvoorziening. Wat een klap is het dan als - na tien jaar - ook nog je eigen zonen sterven. Je eigen bloed is weg, blijven over je schoondochters. Dat is in veel culturen geen makkelijke verhouding, schoonmoeders en schoondochters. Ik proef die suggestie in deze kale woorden: "Noomi bleef helemaal alleen achter; behalve haar man had ze nu ook haar kinderen verloren" (1:5). Geen woord over Orpa en Ruth.

Remigratie

Noomi keert terug. De verhalen uit onze tijd vertellen dat dat niet meevalt. De oude samenleving accepteert hen zoals dat was voor hun vertrek. Geremigreerde Turken worden in Turkije 'Allemangies' (= Duisters) genoemd. Hoe zal het gaan met Noomi? Alleen Ruth zal haar vergezellen naar Betlehem. Het dorp is een gemeenschap, de boodschap gaat snel rond; de stad raakt 'in rep en roer' (1:19). Reken maar dat de mensen hun oordeel klaar hadden: mislukte migratie. Noomi komt berooid terug: de verliezen worden geteld. En voor wie dat nog niet deed, doet Noomi het zelf wel: *"Toen ik hier wegging had ik alles, maar met lege handen heeft Hij me hier teruggebracht"* (1:21). Let op hoe zij God erbij betreft. Hij is de machtige die zijn invloed in het leven heeft laten gelden. *"... de machtige God heeft mij zeer bitter gestemd"* (1:20). Vandaar ook de nieuwe naam: Mara, Bitterheid. Deze vrouw is teleurgesteld in het leven. De migratie is inderdaad mislukt. Maar voor haar is het meer dan een gestrand menselijk streven. Gods hand is erin te zien. Hij heeft het een noodlottige wending gegeven. Alles wijst erop dat Noomi negatief in de cultuurschok zal blijven hangen. Zelfs thuis is zij zonder hoop. Maar is thuis bij remigratie nog werkelijk thuis?

Vanuit Ruth

Hoe ziet het verhaal eruit door de ogen van Ruth? Zij komt Israël binnen, bij wijze van spreken op het paspoort van Noomi. Maar zij is en blijft een Moabitische. Daar komt nog bij dat zij weduwe is. Niet direct een huwelijks-partner dus voor Israëlitische jongens (Noomi had er al voor gewaarschuwd 1:11-13). Het toekomstperspectief voor deze vrouw is ongunstig. Het enige voordeel is dat zij de zorg van Noomi ontvangt en dat taalverschillen waarschijnlijk geen rol (meer) spelen.

Nadeel

Zij zal zich dus door inzet een plaats moeten verwerven en dan is vrouwzijn een nadeel. Bedenk eens hoe dat ging bij haar eerste werkervaring op het land. Zij neemt initiatief (vergeleijk dat eens met het gelaten "Ga maar, kind", van Noomi 2,2). Ruth gaat aren lezen: werk voor de armen, die moeten leven van de geef. Als de eigenaar op het land komt, hebben de werkers haar gezien: *"Vanaf vanmorgen vroeg werkt ze hier nu al, ze heeft zich geen ogenblik rust gegund"* (haar inzet wordt direct opgemerkt!). Als Boaz haar vriendelijk bejegt en adviseert op zijn land te blijven, verraaft haar verbazing veel: *"Waarom kijkt u naar mij om? Ik ben een buitenlandse vrouw"* (2:10). Dat is niet vanzelfsprekend, om buiten je eigen kring goedheid te

wantouwen is normaal tegenover wie niet bij je eigen stam of gemeenschap hoort

betonen. Wantrouwen is normaal tegenover wie niet bij je eigen stam of gemeenschap hoort. "Tegenover de in-group staat de buitenwereld of 'out-group'. Aangezien mensen uit de buitenwereld ook per definitie in de eerste plaats aan de belangen van hun eigen in-group denken, dient men iemand uit de out-group *per definitie* te wantrouwen", aldus dr. David Pinto.³⁾ Hij is deskundige op het gebied van interculturele communicatie. Hij wijst er op dat inzicht in dergelijke patronen in verschillende culturen veel verklaren van de woorden en daden van mensen. Hoe onthullend is ook wat Boaz tegen zijn vaste personeel zegt: *"Laat haar ook tussen de schoven zoeken. Val haar niet lastig!..."* (2:15, vergelijk ook 2:22). Dat laatste is waarschijnlijk meer regel dan uitzondering. Anders had Boaz die opdracht niet hoeven geven.

Wending

Deze dag met groot succes betekent een wending in het leven van Ruth. Zij overziet dat niet allemaal, maar haar schoonmoeder des te meer. Het is opvallend dat het bericht dat Ruth terecht is gekomen op het land van een verwant, Noomi uit haar verslagenheid haalt. Zij ziet nieuwe kansen. Want de acties die nodig blijken om de huwelijkskansen van Ruth te onderzoeken, komen bij haar vandaan (3:1, vergelijk 2:2). Ruth is daarin redelijk passief, zij gehoorzaamt haar schoonmoeder: *"Goed, zei Ruth, ik zal precies doen wat u zegt"* (3:5).

Motief

Hoe kun je zoveel volgzzaamheid verklaren? Is het uitzichtloosheid, met de rug tegen de muur doe je alles? Of het is cultureel verklaarbare

gehoorzaamheid? De loyaliteits-verhoudingen van de oosterse wereld zijn hiërarchisch. Andreas Eppink schrijft hierover: “Het gedrag van de groepsleden onderling wordt bepaald door de *situatie* waarin men zich bevindt (out-groep, ingroep-buiten of ingroep-binnen) en door de plaats van *hiërarchie* die respectievelijke groepsleden bekleden”.⁴⁾

Ik zie zelf nog een ander en sterker motief: vertrouwen op God. Waarom is zij immers meegekomen naar Israël? Haar schoonzus bleef in Moab. Met zoveel woorden bekent Ruth aan Noomi haar geloof: “*Bij uw volk wil ik horen en uw God wil ik dienen*” (1:16). Let op die koppeling van volk en God. Zo sprak ook Noomi over Orpa: “*Je schoonzuster gaat terug naar haar volk en haar god*” (1:15). Dat is in die wereld een normale koppeling. Veel migranten denken nog steeds zo: het westen is christelijk, Nederland is christelijk. Arabië is een moslimstaat en de Indiërs zijn hindoe. Vandaar dat migranten, die kort in Nederland zijn, opener zijn voor verandering van religie dan in hun thuisland. Sommigen zien het gewoon als vorm van aanpassing, die men van hen kan verwachten. Als ze langer in het ontvangende land zijn, kan dat weer omslaan. Sommigen migranten komen niet door de cultuurschok heen en gaan zich verzetten tegen de godsdienst van de ontvangende cultuur en waarderen de eigen religie op, zonder zich daarin overigens te ontwikkelen.

Ruth is echter al overtuigd dienaress van de HERE geworden, vóóordat zij in het land van Noomi kwam

Ruth is echter al overtuigd dienaress van de HERE geworden, vóóordat zij in het land van Noomi kwam (wonderlijk eigenlijk, kun je geloof opdoen in de nabijheid van zo’n bitter mens?). Nu blijkt in de praktijk dat zij in het land en onder het volk *van deze God* haar levensdoel zoekt. Voorlopig heel basaal: eten en drinken. Maar Noomi lijkt door het zegenrijke bezoek van Ruth aan Boaz’ akkers wakker geschud. Heeft de machtige God misschien meer goedheid in petto? Is permanente bitterheid en spijt misschien voorbarig? Dat wens je elke gedeprimeerde migrant toe: geloof in de levende God, die hoop geeft. Want zo kun je je leven zien als een pad met onverwachte wonderen ten goede, in plaats van als een doodlopende steeg.

Tussenpersoon

Zou de migratie van Ruth gelukt zijn zonder hulp van Noomi? Het is een niet te beantwoorden vraag, ook al heb ik de neiging ‘nee’ te zeggen. Noomi is een prachtige schakel tussen

Ruth en de gemeenschap van Betlehem. Noomi regisseert een ontmoeting tussen Ruth en Boaz, waarbij het duidelijk gaat om een huwelijksaanzoek. Dat is *tricky* als je bedenkt wat de positie van de vrouw in een oosterse cultuur over het algemeen is: “De vrouw wordt echter beschouwd als een seksueel object, dat niet in staat is zelf haar kuisheid te bewaren. Zij vormt dus een zwakke schakel in de bescherming van de familie-eer. Dientengevolge is het de taak van de man (en eventueel zijn zoons) te waken over de kuisheid van zijn vrouw, zusters en dochters. Dit doet hij ten eerste door zijn vrouw zo goed mogelijk onder controle te houden en dat kan het best door haar zoveel mogelijk binnenshuis te houden, om de contacten met andere mannen te beperken. Ten tweede zal hij van zijn vrouw verlangen dat zij zich in het openbaar zo veel mogelijk conform de standaard kleedt om niet de indruk te wekken dat zij naar andere mannen lonkt en te voorkomen dat zij hun begeerte opwekt” (Pinto).⁵⁾ Een man met een beetje minder karakter dan Boaz had ernstig misbruik van haar kunnen maken. Boaz is een man die gevormd is door Gods Geest, een waarlijk hoofd voor deze vrouw in haar onderdanige positie. Hij neemt de plicht op zich waarop hij aangesproken wordt.

Opgenomen

Boaz is dan de man die de weg weet in de plaatselijke samenleving. Opnieuw een intermediair, die Ruth helpt. In onze westerse cultuur houden wij van directe contacten. In veel oosterse culturen werken tussenpersonen om conflicten en pijnlijke situaties op te lossen. Een schriftelijke afspraak is vaak minder krachtig dan de garantie via een sterke tussenpersoon die partijen samenbrengt en aan elkaar verbindt.⁶⁾ In het geval van Boaz en Ruth leidt dit ertoe dat Ruth wordt opgenomen in de gemeenschap en de traditie. Boaz betreft de mannen in de poort als getuigen voor zijn besluit Ruth te huwen. Dezen accepteren dat: “*Ja, zeiden ze, wij zijn er getuige van! We hopen dat de Heer de vrouw die in uw huis komt even vruchtbaar zal maken als Rachel en Lea*” (4:11). Zo komt Ruth in de lijn van de eerbiedwaardige traditie van Israël terecht. Dit gaat wel erg snel, in één leven, één generatie. Het is, denk ik, de hoop van vele migranten dat hun kinderen en kleinkinderen een respectabele plaats vinden in het land waar ze zich gevestigd hebben. Daar zetten zij zich met alle kracht voor in, maar of het lukt is van meer afhankelijk dan van hun inzet. Menselijk gesproken: je hebt geluk nodig. Bijbels gezien heet dat de genadige leiding van God.

Ten goede

Het is opvallend dat de laatste verzen sterk gericht zijn op Noomi. Als in 4:13 verteld wordt

dat Boaz en Ruth een zoon kregen, vraagt de verteller in vers 14-17 de aandacht voor de oma, Noomi. Dat is niet voor niets. Deze bittere vrouw erkende de macht van God, maar voelde zich door de loop van het leven ernstig afgewez-zen: "... de Heer heeft zich tegen mij gekeerd" (1:13). Nu mag zij nog in haar leven met eigen ogen zien dat dat een misinterpretatie was. Het kwaad dat God over hen had laten komen is ten goede gekeerd. De vrouwen om haar heen trekken ook deze conclusie: Dank aan de Heer! Noomi neemt direct een verzorgende taak op zich. Zo blijkt bitterheid niet het laatste woord te hebben voor wie leeft met de HERE. Het is boeiend te zien hoe deze vrouw zich ontwikkelt in haar leven als migrant en remigrant.

Zelfrespect

Ook in het leven van Ruth blijkt Gods leiding. Ruth verwachtte geen goede behandeling te ontvangen, maar zij werd een gerespecteerde moeder. Een moeder voor David en zo van onze Here Jezus Christus! Met ere staat zij in het geslachtsregister van Matteus (1:5). Dat betekent dat de waarde van ons leven niet afhankelijk is van onze geslaagde prestaties, maar van de plaats die God ons geeft in zijn plan. Het gevoel van eigenwaarde is een gevoelige kwestie in migrantenland. Maar weinigen vinden een evenwichtige balans; velen verliezen zelf-respect, velen overschreeuwen zich en

zoeken bevestiging bij lotgenoten. Overgevoeligheid voor discriminatie is daarvan symptoom. 'Zeker omdat ik bruin ben', roepen ze als zij afgewezen worden voor een woning, terwijl het gewoon gaat om de toepassing van de criteria. Het vinden van een evenwichtige volwassen positie in het leven is voor ieder een zoektocht en weinigen vinden haar. Voor christenen (van welke cultuur dan ook) ligt er een diepe les in het verhaal van Ruth: God weet wat van je leven te maken, vertrouw op Hem. Vooral voor de christenen onder de migranten is dat een bemoediging.

Ds. A.S. van der Lugt is predikant van de Gereformeerde Kerk te Rotterdam-Centrum (werk onder minderheden)

1. Met dank aan Rinus Visser uit Krimpen aan den IJssel en Christien Westerik uit Zwolle, die een eerdere versie van deze serie becommentarieerden.
2. Ik gebruik de Groot Nieuws Bijbel (1996).
3. Dr. David Pinto, *Interculturele communicatie*, Houten/Zaventem 1994, 47.
4. Andreas Eppink, *Cultuurverschillen en communicatie*, Alphen aan den Rijn/Brussel, 1981, 46.
5. Dr. David Pinto, *a.w.*, 56.
6. Over de tussenpersoon, dr.David Pinto, *a.w.*, 65.

Vlugschrift over Zuidhorn

E.A. de Boer ■

Er is de afgelopen jaren druk gesproken over de verhouding tussen sabbat en zondag. Vooral de betekenis van het vierde verbondwoord voor de zondag stond in het middelpunt. Een prachtig thema van geloofsleer en levensstijl! Helaas is dat thema verstrikt geraakt in een kerkrechtelijke kwestie van appèl en revisie. De indruk ontstond dat je rustig leren mag dat het vierde gebod niets met de zondag te maken heeft.

De synode te Zuidhorn benoemde een deputaatschap om - los van de problematiek die was ontstaan - positief op de zondag te studeren. Het is aan anderen, en vooral aan de kerken, om het boek *Zondag - HEERlijke dag* dat bij De Vuurbaak verschenen is, nu te gaan beoordelen. Voor een goede weging is dit nodig: dat de problematiek waarmee de vorige synoden hebben geworsteld, niet als een molensteen om de hals van de ethiek van de zondag blijft hangen.

Zich vergissende synoden

Ds. J.M. Goedhart, emeritus predikant te Drachten, schreef een brochure met deze titel. Er zit geen inhoudsopgave of flaptekst bij, zodat de lezer alleen door de titel gewonnen kan worden het te gaan lezen. Het is meer een vlugschrift, in eigen beheer gedrukt, dat z'n eigen weg onder het kerkvolk wil vinden. Goedhart reageert hier op besluiten van de synode te Zuidhorn en dat tegen de achtergrond van Leusden. Hij meent dat er nog een mogelijkheid is om bij de komende synode (te Amersfoort) om revisie te vragen, nl. van artikel 52 van Zuidhorn: de afwijzing van herziening van Leusden 1999. Dat is zijn goed recht. Het gevaar is echter dat in 2005 - zes jaar later - de bespreking van het thema 'vierde gebod en zondag' opnieuw onder de hypotheek van het verleden ligt.

Terwijl een ander voor verspreiding het internet kiest, neemt Goedhart de route die aan de tijd van de Vrijmaking herinnert, de vorm van een brochure. Dat is waarmee dit vlugschrift opent: de situatie van de kerken die zich in 1944 hebben vrijgemaakt en waarin recent een nieuwe 'vrijmaking' begon. Goedhart meent dat de situatie in de kerken ernstig is. 'Maar nú is appèl nog wel degelijk mogelijk'.¹ Als meest verontrustende zaak noemt hij de uitspraken van de generale synoden te Leusden 1999 en te Zuidhorn 2002-03 in de kwestie rond het vierde gebod. Pas aan het eind wordt helder wat ds. Goedhart beoogt: dat artikel 52 uit de *Acta* van de laatste synode nietig wordt verklaard.

De zes punten van Dordt

Het eerste punt dat Goedhart aansnijdt is: is ter synode terecht gezegd dat de uitspraak van de synode te Dordrecht 1618-19 inzake de verhouding sabbat-zondag 'in de kerken geen officieel gezag heeft' (*Acta Zuidhorn*, art. 52, besluit 2, grond 3)? Verderop in zijn brochure heeft hij de zes punten van Dordt afgedrukt. Om het betoog te kunnen volgen, schrijf ik die ook hier uit. Om een geschil over de verhouding tussen sabbat en zondag te beslechten nam de synode in 1619 het volgende samenhangend geheel aan.

1. In het vierde gebod van de goddelijke wet is iets ceremonieels en iets zedelijks (moreels).
2. Ceremonieel is geweest de rust van de zevende dag na de schepping en de strenge onderhouding van die dag, het joodse volk in het bijzonder opgelegd.
3. Zedelijk [moreel] is het dat een zekere en vastgestelde dag voor de godsdienst bestemd is, met daarvoor zoveel rust als voor de godsdienst en de heilige overdenking daarvan nodig is.

4. Nadat de sabbat van de joden is afgeschaft, moeten de christenen de dag van de HERE plechtig heiligen.
5. Deze dag is sedert de tijden van de apostelen in de eerste katholieke kerk altijd onderhouden.
6. Deze dag moet alzo aan de godsdienst toegeëigend worden dat men daarop rust van alle slaafse werken (uitgezonderd die werken die uit liefde en de tegenwoordige noodzakelijkheid voortspuiten), als ook van alle ontspanning die de godsdienst belemmert.

Ds. Goedhart komt op voor de geldigheid van deze regels in de Gereformeerde Kerken van vandaag. Hij doet dat door zich tegen een grond onder de uitspraken van Zuidhorn te keren.

Waar gaat het over?

Een zwak punt in dit vlugschrift is: de lezer moet zelf de *Acta* opsnorren om de context van die uitspraak op te zoeken. Wat is die context? De synode te Leusden had in haar behandeling van het appèl van de kerk te Nieuwegein in een grond die zes regels geciteerd en gezegd: 'In deze regels functioneert de rust als middel om ruimte te maken voor de eredienst en de verwerking daarvan. Deze ruimte wordt optimaal geschapen, wanneer de zondag rustdag is' (*Acta Leusden*, art. 25, materiaal, grond 1). Tegen deze interpretatie werd bij de synode te Zuidhorn bezwaar gemaakt, onder meer door ds. J.M. Goedhart zelf. Worden die zo niet te mager uitgelegd: zondagsrust slechts 'middel is om ruimte te maken voor de eredienst' op zondag?

In antwoord stelde de synode te Zuidhorn: 'in de behandeling van het appèl (te Leusden) was het minder zinvol en overtuigend om te verwijzen naar een uitspraak van de Dordtse synode uit de 17e eeuw die in de kerken geen officieel gezag heeft'. De synode heeft de bezwaren op dit concrete punt dus toegestemd. Terwijl de verzoeken om revisie in het algemeen worden afgewezen, staat er in besluit 2 toch: 'hoewel er op onderdelen van de gronden (van Leusden) terecht kritiek is geïeerd'. Daarom volgen bij besluit 2 de gronden 3-4. In de vierde staat te lezen: 'ten onrechte stelt de synode (die te Leusden) in besluit 4, grond 1 met betrekking tot de zes regels van Dordt: "In deze regels functioneert de rust als middel om ruimte te maken voor de eredienst en de verwerking daarvan". Met als reden: 'deze uitspraak is te massief en miskent het compromis dat in de zes regels besloten ligt ...' Immers, er staat in de zesde regel van Dordt wel degelijk een uitdrukkelijke opdracht om de zondag zo aan godsdienst te wijden 'dat men daarop rust van alle slaafse werken ...' (*Acta Zuidhorn*, art. 52, besluit 2, grond 3-4).

Mijn conclusie is: iets van de bezwaren is toegestemd. Alleen gebeurt dat met andere argumenten dan de bezwaarden hadden aangevoerd. Dat leidt tot correctie van die grond van Leusden, niet tot totale herziening van de uitspraken (weet u nog: over die preek waarin het over de zondag als rustdag en het goddelijk gebod ging). Daarom kan Goedhart er niet in berusten. Zuidhorn zet de regels van Dordt immers buiten spel.

De geldigheid van Dordt

De schrijver richt zijn pijlen op het formele punt in grond 3, de bewering dat de zes punten van Dordt 'in de kerken geen officieel gezag' hebben. Klopt die stelling? Ik herinner me dat daar in Zuidhorn over gesteggeld is. Goedhart doet verslag van zijn onderzoek naar de besluitvorming rond de Vereniging in 1892. Toen zijn de Christelijke Gereformeerde Kerk en de Nederduitse Gereformeerde Kerken verenigd. Hoe moest het éne kerkverband voortaan met allerlei synodale bepalingen uit beider verleden omgaan? Dat leidde in 1893 tot de uitspraak: vervallen is voortaan 'al het bepaalde tussen 1619 en 1834 (...)'. Goedhart nam de tijd dit te documenteren en komt tot de conclusie: wat vòòr en in 1619 (en zo: tijdens de synode te Dordrecht) is besloten geldt dus nog altijd in de verenigde kerken van wie wij ons erfgenaam weten.

Hij staaft die conclusie door op een andere zaak tijdens de tweede synode van de verenigde kerken in 1893 te wijzen. In het besluit over die zaak (die er hier inhoudelijk niet toe doet) wordt de zesde van de regels van Dordt 1618-19 als bewijsgrond aangehaald. Die regels zijn dus na de Vereniging als geldig beschouwd. Ik heb Goedharts bewijsvoering niet nagerekend, maar ga nu van de juistheid ervan uit. Dan kunnen we rustig zeggen: ja, de besluiten van de synode te Dordrecht 1618-19 gelden nog altijd in de kerken.

Goedharts gevolgtrekking is: dus is grond 3 die Zuidhorn noemde in afwijzing van bezwaren ongeldig. Hij laat zelfs vet drukken: **'dat elke grond onder Grond 3 ... ontbreekt. Met andere woorden: dat Grond 3 geen grond is!'** (10). Maar de auteur heeft geen kritiek op Zuidhorn om de kritiek. Hij kan eenvoudig geen genoeg nemen met de wijze waarop het bezwaar tegen Leusden op dit punt werd toegestemd. Als ik hem goed begrijp komt hij op voor de geldigheid van de zes regels van Dordt omdat hij meent: die zeggen inhoudelijk voldoende over de verhouding tussen sabbat en zondag. Voldoende om vandaag de kwestie te beslechten. Daarom wil hij op historische gronden betogen waarom Zuidhorn op dit punt een fout maakte. Het vlugschrift vervloeit tot een betoog dat de regels van Dordt wel degelijk de zondag als rustdag neerzetten.

Vraagtekens

Op grond van Goedharts onderzoek deel ik de conclusie: de zes punten van Dordt zijn vandaag op historisch-kerkrechtelijke gronden nog geldig. Maar is daarmee vier eeuwen later alles gezegd? In het rapport *Zondag - HEERlijke dag* hebben deputaten de vinger bij een paar zwakten in de betoogtrant van die zes regels gelegd.

1. De zondag wordt niet als de dag van Christus en van zijn opstanding benoemt. Maar we moeten vanuit Christus naar Gods geboden terug en met Gods geboden opnieuw via Christus denken!
2. De zinsnede 'een zekere en vastgestelde dag voor de godsdienst bestemd' is onnodig vaag. Dat lijkt veel op het betoog van 'een dag in de zeven', het denken vanuit de wet van de natuur, zoals in de Westminster confessie te vinden is.²
3. Waarom zou de zévende dag, zo centraal in het oude verbond, zijn afgeschaft? Dat is niet uit het 'ceremoniële' karakter te verklaren, zoals Dordt doet (maar alleen uit het nieuwe dat in Christus is gekomen). Tenzij men het ceremoniële van de sabbat voor Israël terug wil lezen in de scheppingsopenbaring. Maar dat zal ds. Goedhart beslist niet willen.

Ook is in ons boek getekend hoe de zes regels in de nadagen van de synode te Dordrecht tot stand gekomen zijn: als compromis, zonder veel bespreking.³ De regels zijn niet bedoeld om een leeruitspraak voor eeuwen te geven, maar als vredesformule. Kerkrechtelijk is dit zestal regels geldig. De vraag is alleen: hoe werken we er na zoveel eeuwen in de ethiek mee?

Tot zover de bespreking van het eerste deel van ds. Goedharts vlugschrift. Hij toont aan dat het zestal regels van Dordt 1618-19 een plaats in de discussie over de zondag moet hebben. Zijn methode is: een aanval op de argumenten van Zuidhorn. Zal het vrede brengen als art. 52 van Zuidhorn nietig verklaard wordt? Een betere weg lijkt het een positieve uitspraak over de zondag voor kerk en wereld te doen.

Ds. E.A. de Boer is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zeist en is lid van het deputaatschap 'Vierde gebod en zondag'.

¹ Ds. J.M. Goedhart, *Zich vergissende synoden* (zonder jaar of plaats van uitgave), 28 pp.

² Zie E.A. de Boer, P.L. Voorberg, K. de Vries, J. Westert, *Zondag - HEERlijke dag. Rapport van deputaten vierde gebod en zondag aan de generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland Amersfoort 2005* (Barneveld: De Vuurbaak, 2004), 124v.

³ Zie *Zondag - HEERlijke dag*, 89, 123.

Het geheim van een honderdjarige zangbundel

Het is honderd jaar geleden dat Johannes de Heer zijn Zangbundel ten dienste van Huisgezin en Samenkomsten publiceerde. Om precies te zijn: in mei 1905 lag de eerste druk in de winkels. Sindsdien zijn er bijna 300.000 exemplaren verkocht. En dan hebben we het nog niet eens over de tekstitgaven van de Zangbundel, waarvan er zelfs meer dan een miljoen over de toonbank gingen. Ongetwijfeld hoort de bundel tot de meeste belangrijke en populaire liedbundels die in de vorige eeuw binnen het Nederlands-protestantisme eeuw verschenen zijn. Waarom werd nu uitgerekend deze bundel zo geliefd? Wat is het geheim van deze populariteit?

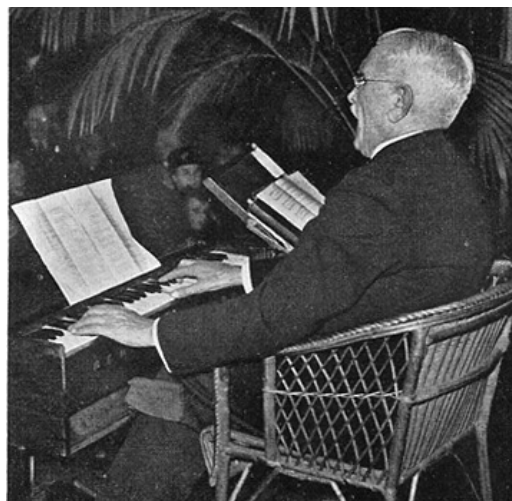
J. Smelik ■

De auteur van de bundel, die - naar een uitspraak van de cabaretier Fons Jansen - "de Heer heette en de Heer diende" werd op 23 mei 1866 te Rotterdam geboren. Aanvankelijk werkte hij als bediende in diverse muziekwinkels. De dood van zijn dochtertje in 1896 bracht een ommekeer in zijn leven teweeg. Ook in die zin dat hij zich bekeerde en zijn leven in handen van God legde. Een gevolg van deze bekering was dat De Heer zich ging storten aan de wereldse muziek (vooral operawerken) die hij moest verkopen.

In 1898 nam hij ontslag en besloot hij zich fulltime te wijden aan evangelisatie. Vanaf die tijd tot aan zijn dood op 16 maart 1961 organiseerde hij veel evangelisatieactiviteiten die veelal op Angelsaksische leest geschoeid waren. Hij publiceerde artikelen in o.a. *Het Zoeklicht*, waarvan hij tevens redacteur was. Hoe veelvuldig en veelomvattend zijn activiteiten ook waren, Johannes de Heer is vooral bekend geworden en gebleven door zijn zangbundel.

Door God opgedragen

De bundel heeft een opmerkelijke ontstaansgeschiedenis. Het was in het voorjaar van 1903 toen de aandacht van Joh. de Heer tijdens het bijbellezen bepaald werd bij de woorden uit 1 Koningen 5 vers 9: "... ik zal het op vlotten over de zee doen voeren ... en gij zult het wegnemen; gij zult ook mijn wil doen dat gij mijn huis spijs geeft". De Rotterdamse evangelist was ervan

Joh. de Heer in 1936 achter het harmonium.

overtuigd dat God door middel van deze bijbeltekst hem persoonlijk een opdracht gaf. Maar welke?

De bijbeltekst was voor De Heer aanleiding om verwachtingsvol de zee over te steken naar Engeland. Hij hield de mogelijkheid open dat daar één of ander muziekinstrument uitgevonden was waarmee hij veel geld kon verdienen om het evangelisatiewerk te steunen. Na acht dagen in Londen rondgezworven te hebben, keerde De Heer onverrichterzake naar huis. Daar concludeerde hij samen met zijn vrouw dat 'over de zee' misschien wel betekende dat

hij naar Australië, Afrika of Amerika moest. Een jaar later was De Heer voor zaken weer in Londen. In een etalage van een boekhandel zag hij de muziekbundel *Victory Songs* liggen, waarin 801 liederen stonden. Met een schok realiseerde De Heer zich dat een dergelijke liedbundel de 'geestelijke spijs' was die hij 'op vloten over de zee moest wegnemen' om het in Nederland uit te delen.

Thuisgekomen begon De Heer direct met het samenstellen van een liedbundel. Daarbij werd hij geholpen door zijn vriend J. Hovy (1872-1957) uit Rotterdam. Aan de bundel werkte hij negen maanden, dag en nacht. De Heer verzamelde en selecteerde niet alleen liederen, hij vertaalde er ook diverse. Later noemde hij dit "een geweldige arbeid, die, menselijkerwijze gesproken, niet voor mijn schouders berekend was; vooral omdat ik in dien tijd t.o.v. de Nederlandsche taal nog zeer ten achter was".

Eind december 1904 was het werk gereed en in de maanden daarna werd de bundel met 675 liederen gedrukt. Nog voordat de bundel met muzieknotatie beschikbaar was, werd alvast een tekstboekje op de markt gebracht. De *Zangbundel* moest blijkbaar zo spoedig mogelijk beschikbaar zijn.

Later werd het voor De Heer duidelijk waarom er zoveel haast achter zat. In 1926 schreef hij in *Herinneringen uit het ongeschreven dagboek van mijn leven* (pag. 87): "... terwijl wij druk aan de samenstelling van den Zangbundel bezig waren, werd de Opwekking in Wales geboren, en toen als gevolg daarvan tal van samenkomsten en conferenties in Holland in 1905 plaats vonden, waren de bundels gereed om gebruikt te worden."

Joh. de Heer reisde in februari 1905 naar Engeland af om de opwekkingsbeweging van nabij mee te maken. Tijdens een samenkomst in Briton Ferry zag hij opeens de tekst uit 1 Koningen 5 op een witte muur geprojecteerd. Er was voor hem toen geen enkele twijfel meer mogelijk: de zangbundel was de geestelijke spijs die hij van overzee naar Nederland moest brengen. Later schreef De Heer over deze gebeurtenis in Engeland: "Deze wonderbare ervaring, die ook weer indirect verband hield met de geschiedenis van de Zangbundel, gaf grote kracht aan mijn verdere arbeid. Eigenlijk is van toen af, februari 1905, mijn evangelisatiearbeid in woord en lied eerst recht begonnen" (Joh. de Heer, *'k Zal gedenken*. Den Haag z.j. (1949) pag. 21).

In navolging van de revivalmeetings te Wales werden in Nederland gedurende de jaren 1905 en 1906 opwekkingsbijeenkomsten georganiseerd. De introductie van de zangbundel is nauw verbonden met deze samenkomsten. Omdat deze bijeenkomsten georganiseerd en bezocht werden door mensen van diverse kerkelijke pluimage, werd de zangbundel bekend in uiteenlopende protestantse kerken en groeperingen.

Niet alleen vrij evangelischen, hervormden en luthersen zongen uit de *Zangbundel*, ook gereformeerden deden dat: "Er is schier geen gezin of de zoveel honderd en zooveel liederen bevatende verzameling van den meester orgelverkooper Joh. de Heer is er te vinden," schreef de gereformeerde voorman J. Waterink in 1922 in het *Gereformeerd Theologisch Tijdschrift* (pag. 237-238). Hij heeft trouwens ook zo zijn bedenkingen tegen de bundel: "Er zijn talloos vele menschen die tegen het zingen van gezangen zijn, omdat ze vreezen, dat ons volk "zingende verloren gaat". Ondertusschen zingen hun kinderen allerlei Remonstrantsche, Gereformeerde en Methodistische versjes uit de zoveel honderd zoveel, in meer of minder welluidende symphonie, dooreen."

Eenheid in verscheidenheid

Behalve dat het door God Zelf opgedragen zou zijn, had De Heer meer redenen om een bundel samen te stellen. Hij was namelijk erg ontevreden over het gegeven dat er zoveel verschillende bundels in omloop waren. De talrijke liedbundels waren hem een doorn in het oog. In 1926 schreef De Heer hierover: "Toen ik een kleine 25 jaar geleden mijn intrede deed in de Vrije Evangelische kringen, bemerkte ik aldaar een groot gebrek aan eenheid op het gebied van den zang. Sommigen gebruikten de Psalmen en Gezangen, anderen de Sankey-liederen, weer anderen den bundel van H.W.S.; nog weer anderen - zoals Jeruël - hadden een eigen bundel samengesteld uit allerlei bundels; en het gevolg daarvan was, dat men op sommige conferenties, vooral indien men de taak had aan piano of orgel te begeleiden, minstens met een half dozijn bundels moest toegerust zijn. Dit verdroot mij zeer en deed mij over verbetering peinen" (*Herinneringen uit het ongeschreven dagboek van mijn leven*, pag. 85). De Heer wilde eenheid op het gebied van het geestelijk lied. Zijn *Zangbundel* moest die eenheid tot stand brengen. En dat lukte voor een groot gedeelte. Er is immers geen protestantse liedbundel in de twintigste eeuw aan te wijzen die zo langdurig en zo breed door uiteenlopende protestantse kerken en groeperingen gebruikt is.

Dit zou natuurlijk nooit gelukt zijn wanneer de inhoud van de bundel niet in de smaak zou zijn gevallen bij het protestantse volksdeel. De samensteller was echter uitstekend op de hoogte van het liedrepertoire dat mensen veel en graag zongen. Het succes van de bundel is vooral te danken aan het feit dat het een unieke bloemlezing bevat van geliefd liedrepertoire uit de negentiende en begin twintigste eeuw. In de *Zangbundel* vonden protestanten een zeer brede en omvangrijke verzameling van liederen die zij graag zongen. Het is een bundel met 'voor-elk-wat-wils'. Welke kerkelijke achtergrond je ook had, je vond altijd wel liederen van je gading in de bundel. De eerste druk

bevatte 26 psalmen, die vrijwel alle tot de meest populaire behoorden. Verder nam De Heer 25 gezangen uit de hervormde kerkliedbundels op die rond 1900 bijna allemaal geliefd waren, ook bij niet-hervormden. En natuurlijk moeten we de circa veertig (favoriete) liederen uit de bundels met 'Sankey-liederen' van M.S. Bromet niet vergeten. Het gaat hier om de zogeheten gospel hymns, liederen die voortkomen uit de Angelsaksische revival-movements uit tweede helft van de negentiende eeuw. Veel liederen zijn tot op de dag van vandaag bekend, zoals 'Heer! Ik hoor van rijken zegen', 'Veilig in Jezus' armen', 'Zouden wij ook eenmaal komen', 'Rijst op, rijst op voor Jezus' en 'Komt tot uw Heiland, toef langer niet'.

Verder plaatste De Heer in zijn liedbundel de geliefde liederen die op zondagsscholen werden gebruikt. U kunt dan denken aan 'Daar ruischt langs de wolken', 'Ik wensch te zijn als

Jezus' en 'In den hemel is het schoon'. Naast dit populaire repertoire is ook een groep liederen van het Leger des Heils nadrukkelijk aanwezig in de bundel. Bijna honderd liederen werden overgenomen uit de *Gezangen Zions* van ds. C.S. Adama van Scheltema. Tenslotte bevatte de bundel nieuwe liederen of liederen die opnieuw vertaald en bewerkt waren. Veel van de liederen uit de zangbundel zijn in de loop van de tijd wel aangeduid als 'Joh.-Heer-liederen'. Maar die benaming klopt vrijwel nooit, want het betreft dan liederen die vóór de verschijning van de *Zangbundel* al bekend en populair waren. Wel zijn het liederen die in de twintigste eeuw vooral door de bundel van De Heer bekend gebleven.

Evangelist, leidsman, koopman

Je kunt gerust stellen dat De Heer goed geslaagd is in zijn opzet om een bundel uit te geven die onder het protestantse volksdeel breed gebruikt werd. Vooral het brede assortiment aan populaire liederen was daar debet aan. Geliefdheid van liederen was voor de samensteller een belangrijk criterium om liederen al dan niet op te nemen. Het bepaalde ook zijn beleid bij de uitbreiding van de zangbundel, want het liedboek groeide van 675 liederen in 1905 naar 1028 in 1933. Zo werden in 1915 op verzoek van de gebruikers enkele liederen weggelaten, die toch niet gezongen werden. Andere liederen, die inmiddels populair waren geworden, werden aan de verzameling toegevoegd. Ten behoeve van de zangverenigingen heeft De Heer een paar 'prachtnummers van Bach' in de bundel geplaatst. Ook heeft hij wijzigingen in de muziek aangebracht om tegemoet te komen aan de gebruikers.

Er zijn meer redenen te noemen waarom uitgerekend de zangbundel zo enorm goed aansloeg. We hebben al genoemd dat de bundel intensief gebruikt werd bij de opwekkingssamenkomsten uit de jaren 1905 en 1906. Een ander element is de opkomst van nieuwe massamedia aan het begin van de twintigste eeuw, zoals de radio en de grammofoonplaat. Van die nieuwe communicatiemiddelen heeft De Heer volop gebruik gemaakt. Er verschenen 53 langspeelplaten. Ook kunt u denken aan de circa 150 'liederenuurtjes' die Joh. de Heer tot aan de Tweede Wereldoorlog voor de N.C.R.V.-radio maakte. Hij kreeg daardoor zelfs internationale bekendheid. Tenminste, de omroep kreeg uit Engeland eens de vraag wie die 'singing goat' (zingende geit) toch was...

Johannes de Heer was niet alleen een gedreven evangelist die het lied als krachtig middel tot verbreiding van het evangelie hanteerde. Hij bezat tegelijkertijd ook een Hollandse koopmansgeest. De Heer wist hoe hij de bundel moest verkopen, niet alleen door een uitgekende, brede selectie aan populaire liederen in de bundel op te nemen. Maar ook marketing-

Titelblad van de eerste druk van de Zangbundel.

technisch gezien wist hij zijn mannetje te staan. Hij beoogde ‘een uniformen Zangbundel, die voor billijken prijs onder elks bereiks was’. In dit verband wijs ik ook op de nadrukkelijke, haast opdringerige aanwezigheid van commerciële informatie op titelbladen en in voorberichten, die karakteristiek was voor alle muziekuitgaven van De Heer.

Dat De Heer feilloos wist of aanvoelde welke liederen populair waren of konden worden onder brede lagen van de protestantse bevolking, zal mede veroorzaakt zijn door zijn maatschappelijke herkomst. Doorgaans waren samenstellers van liedbundels afkomstig uit de hogere sociale lagen van de bevolking. Johannes de Heer was echter één van de zeer weinige liedboeksamenstellers uit een lager sociaal milieu. Maatschappelijk lager gesitueerde protestanten vonden in de Rotterdamse smidszoon de vertolker van hun doorleefde vroomheid.

Met zoveel woorden wordt dit bevestigd door mevrouw M.J. de Vrijer-Struijs. Haar echtgenoot, de hervormde predikant M.J.A. de Vrijer (1881-1969) organiseerde rond 1930 in de Oude Kerk te Amsterdam elke dinsdagavond bijeenkomsten voor ‘zwervers en armste mensen uit de sloppen en stegen’. In haar boek *Dertig jaren domineesche* (1938) merkt mevrouw De Vrijer op dat de bezoekers een ongelooflijke hoeveelheid liederen van De Heer uit het hoofd kenden: ‘Johan de Heer wees hen op het Nieuwe Jeruzalem, de stad met paarden poorten. Om ze met fantasieën te sussen? Neen, neen, maar om ze uit den tijd met zijn gruwel en weedom te heffen in de eeuwigheid, waar zij het goed, dat nimmermeer vergaat, zouden beërven.’ Joh. de Heer was van huis uit vertrouwd met hun culturele en religieuze beleavingswereld, waardoor hij ook op liedgebied hun leidsman kon worden.

Kritiek

Mijns inziens laat de bundel zich het best karakteriseren door de woorden ‘eenvoud’ en ‘directheid’. En dan denk ik zowel aan de taal en de muziek als aan het theologische gehalte van de bundel. Vanwege deze eenvoud en directheid is de zangbundel de jaren door ófwel uitbundig bejubeld ófwel stevig bekritiseerd. De één herkent zich theologisch niet in de directe simpelheid en verwijt de bundel ‘verschraling’ en ‘bloedarmoede’. De ander daarentegen waardeert juist de eenvoud en directheid waarmee de liederen weten te troosten en te bemoedigen. De liederen zouden zo feilloos aansluiten bij de vroomheid van de eenvoudige gelovige.

Een dergelijk uiteenlopend oordeel is bijvoorbeeld uitgesproken ten aanzien van de gospel hymns uit de zangbundel, dus de liederen van de Angelsaksische opwekkingsbeweging. Terwijl velen deze liederen juist waardeerden omdat ze eenvoudige gelovigen wist te berei-

ken, werden ze door anderen fel bekritiseerd. In zijn omvangrijke overzicht van de kerkgeschiedenis in de 19de eeuw schreef de hervormde hoogleraar S.D. van Veen dat deze liederen in “Christelijke kringen gemakkelijk ingang (vonden) door hun warmte en gemakkelijke, prettige melodieën, hoewel de inhoud dikwijls zeer oppervlakkig was” (*Eene eeuw van worsteling*, Groningen 1904, pag. 635) De gereformeerde predikant en kerkhistoricus J.C. Rullmann neemt deze kritiek letterlijk over in de *Christelijke Encyclopaedie*. De liederen waren van methodisten, die ‘het evangelie wel op een stuivertje konden schrijven’. En het waren juist deze liederen waardoor de zangbundel van De Heer zo geliefd was.

De liedbundel van Johannes de Heer ontmoette ook kritiek vanwege de taalkundige en muzikale gebreken. De Heer was zich deze onvolkomenheden bewust. In het voorbericht op de eerste druk schrijft hij: “Voorzeker deze jonggeborene behoeft nog de hulp en liefde van de in taal en muziek hooger ontwikkelde broeders en zusters en zal het mij aangenaam zijn deze liefde bewezen te zien in het zenden van gepaste verbeteringen en aanvullingen, waarvan eventueel een dankbaar gebruik zal worden gemaakt bij een volgende editie.” In latere uitgaven (met name de tweede en zesde druk) heeft De Heer inderdaad wijzigingen aangebracht in tekst en muziek. Het betrof echter geen ingrijpende veranderingen en kritiek bleef dan ook klinken.

Voor De Heer was eigenlijk alleen belangrijk of de doelgroep bereikt werd met de liederen. Esthetische normen en waarden waren voor hem volstrekt van secundair belang. De ‘geleerden’, zoals De Heer de critici ergens bestempelde, mochten dan niet hun goedkeuring geven aan de woorden en muziek, maar de bundel heeft desondanks in huisgezinnen en samenkomsten veel zegen gebracht.

Diverse keren maakt Joh. de Heer een scherpe tegenstelling tussen esthetica en evangelisatie, waarbij hij bovendien de indruk wekt dat deze twee zaken elkaar uitsluiten. Het was bijvoorbeeld Gods wil dat “geen bekwamer kracht dezen bundel samenstelde; deze had dan misschien wel meer aan de eischen der kunst, maar niet aan het door God beoogde doel beantwoord.” Ik laat hier de discussie rusten of je God voor je wagentje kunt spannen om onvolmaaktheden en onvolkomenheden in je werk te vergoelijken.

Kritiek op zijn zangkwaliteiten wees Joh. de Heer eveneens van de hand. In 1946 benadrukte hij tijdens een radio-interview dat zijn zingen alleen bedoeld was “als een andere wijze van evangeliseren, een sprekend zingen of, zo ge wilt, een zingend zeggen van duidelijk uitgesproken en tot het hart en geweten sprekende woorden, zoals ik dat steeds bij mijn evangelisatiewerk nastreef en wel met verrassende resultaten. Het is een feit dat door deze wijze van “zeggend zingen” en scherpe articu-

lering van de medeklinkers de vocalen vaak aan klankvolheid inboeten, doch het hoofddoel van de evangelisatie-liederen is niet klankvolheid en artistieke schoonheid doch de prediking van het evangelie, op zuiver gezongen melodie en op sobere wijze begeleid.” De Heer vond ‘concertzang’ en ‘evangelisatiezang’ twee verschillende muzikale uitingen die niet met elkaar vergeleken moesten worden.

Besluit

De activiteiten van De Heer op liedgebied zijn onlosmakelijk verbonden met Angelsaksische geloofsbewegingen en geloofsbelevingen die rond 1900 internationaal aandacht trokken. Toch past dit werk van De Heer moeiteloos in de Nederlandse liedcultuur en liedtraditie. Want de waardering voor eenvoudige liederen die in de belevingswereld van sociaal lagere bevolkingsgroepen passen, was niet nieuw en al evenmin typerend voor De Heer. Al in de zeventiende eeuw werden veel liederen geschreven die tot stichting van de ‘eenvoudige geloovigen’ moesten dienen. De Nadere Reformatie propageerde liederen die naar inhoud en vorm voor alles geschikt waren om de zangers in religieus opzicht op te voeden. Andere aspecten, zoals de taalkundige en muzikale kwaliteiten van het lied, waren daar volledig aan ondergeschikt. Dat gold ook voor verschillende piëtistische dichters uit de achttiende eeuw, als Rutger Schutte.

En ook vandaag de dag is vooral onder invloed van de evangelische beweging veel sympathie voor liederen die naar inhoud en vorm dicht bij de gewone gelovigen staan. Tegenwoordig noemen we dat repertoire dan ‘opwekkingsliederen’. Maar tot op zekere hoogte gaat het om liederen die voortkomen uit dezelfde visie, instelling en motivatie als we bij Johannes de Heer aantreffen. Ik schreef ‘tot op zekere hoogte’, want er zijn ook duidelijke verschillen aan te wijzen. Het voert te ver om daar hier uitgebreid op in te gaan. Maar om kort een paar punten te noemen:

Als het om inhoudelijke aspecten gaat kunt u bijvoorbeeld denken aan het gegeven dat in de bundel van Joh. de Heer meer nadruk ligt op Jezus en zijn plaatsvervangend en verzoenend lijden. De opwekkingsliederen hebben op z’n minst de neiging om het werk van de Geest op de voorgrond te plaatsen.

Een ander verschil is dat de tekstdeclamatie, de verstaanbaarheid van de tekst, wel bij Joh. de Heer maar niet in het moderne opwekkingsrepertoire een belangrijke rol speelt. Daar speelt de beleving die muziek oproept en moet oproepen, een veel grotere rol. Tenslotte noem ik dat het gospelrepertoire zich onderscheidt door het gebruik van middelen en stijlen uit de amusementsindustrie en de lichte muziek. Joh. de Heer zette zich juist af tegen wereldlijke muziekstijlen.

Sinds de komst van de moderne gospelmuziek

Joh. de Heer samen met zijn vrouw tijdens een conferentie.

vanaf de jaren zestig uit de vorige eeuw heeft de *Zangbundel* van Joh. de Heer aan populariteit ingeboet. Karakteristiek hiervoor is het gegeven dat herdrukken eind jaren tachtig veel minder frequent verschijnen.

Wanneer jongere generaties al behoefte hebben aan eenvoudige, directe geloofslieder, dan zoeken zij hun toevlucht doorgaans eerder bij een andere lijfbundel: de *Opwekkingsliederen*. De zangbundel van Joh. de Heer is de laatste decennia vooral de bundel van oudere generaties geworden. Lieder uit deze bundel hebben momenteel nog het meest een functie binnen het ouderenpastoraat.

Dr. J. Smelik is hymnoloog/musicoloog en woont te Zuidhorn. Momenteel is hij als postdoc-onderzoeker werkzaam aan de Theologische Universiteit (Broederweg) te Kampen.

Treasures New and Old

Van professoren wordt meestal afscheid genomen als zij met emeritaat gaan of komen te overlijden. De Canadese en Australische “vrijgemaakten” hebben echter in het afgelopen jaar afscheid moeten nemen van een professor wegens een ernstige ziekte. Dr. J. de Jong, professor in ecclesiologie en diaconiologie bleek een agressieve vorm van Alzheimers te hebben waardoor het voor hem onmogelijk werd om zijn werk voort te zetten.

R.C. Janssen ■

In 1990 werd Dr. J. de Jong benoemd als professor in de vacature ontstaan door de emeritering van Dr. K. Deddens. In datzelfde jaar is hij gepromoveerd in de dogmatiek met een dissertatie onder de titel “Accommodatio Dei: a theme in K. Schilder’s theology of Revelation.” Dertien jaar heeft hij het kerkvergaderend werk van de Heer mogen dienen als docent. Zijn studenten dienen Gods kerk niet alleen in Noord Amerika en Australië, maar ook in Nederland, Indonesië, Brazilië en Papoea Nieuw Guinea.

Tijdens zijn docentschap werd veel van Dr. de Jong gevraagd. De combinatie ecclesiologie (kerkgeschiedenis en kerkrecht) en diaconiologie (preekkunde, pastoraat, catechetiek, enz.) is geen gemakkelijke. Er was onder studenten veel waardering voor zijn inzet en doorzettingsvermogen. Vooral merkbaar was zijn pastorale hart: hij kon hartelijk meeleven met de studenten en elk jaar werden alle studenten van de hogeschool (meestal een aantal tussen de 10 en 20) bij hem thuis uitgenodigd voor een kerstavond.

Maar boven alles uit prijkt de liefde die Dr. de Jong liet zien voor de Schrift. Zijn preekcolleges gaven blijk van respect voor Gods Woord en een hart voor de mens. Hij was zijn studenten een voorbeeld niet alleen in het geven van opbouwende kritiek maar ook in het omgaan met kritiek die hij zelf ontving.

Het is dan ook zeer passend dat bij zijn afscheid de Theologische Hogeschool een boek heeft laten uitgeven met meditatie van zijn hand. Het boek is een bundeling van meditatie gepubliceerd door Dr. de Jong in *Clarion*, het blad dat veelal gelezen wordt in de Canadian Reformed Churches. Het was Dr. de Jongs passie om schatten oud en nieuw onder de aandacht van Gods volk te brengen. Het

boek is uitgegeven bij Premier Publishing, Winnipeg onder de titel “Treasures New and Old: Exploring the Riches of Scripture”.

Moge de Heer Dr. De Jong, en zijn vrouw en kinderen die om hem heen staan, omringen met zijn zorg en zegen. Het afscheid van dr. De Jong valt allen die hem kennen moeilijk en doet ons verlangen naar het moment dat Gods heerlijkheid zich over heel de aarde zal uitbreiden en voor eeuwig zal duren.

Ds. R. C. Janssen is predikant van de Gereformeerde Kerk te Hoek, oud-student van Dr. De Jong

J. de Jong, *Treasures New and Old: Exploring the Riches of Scripture* (Winnipeg: Premier Publishing, 2004). ISBN 0-88756-085-7.

uit de kerken

Delft – beroepen: G.H. Hutten te Franeker – Sexbierum

Enschede-Oost – beroepen: K.F. Dwarshuis te Eemdijk

Leusden – beroepen: J. van Benthem te Drachten-Oost

‘Zingt en speelt voor de Heer van ganser harte’

Deze keer geen boek, maar een dubbel-cd. De cd ‘Zingt en speelt voor de Heer van ganser harte...’

De titel is de eerste regel van gezang 13 uit de bundel ‘Negentig gezangen’.

Een nieuw lied is vergelijkbaar met een nieuw kledingstuk. Beide kunnen we in het begin als stroef ervaren, maar op den duur kunnen het goede vrienden worden. Zullen alle ‘Negentig gezangen’ goede vrienden worden? Dat zal, als de Here het wil, de tijd ons leren. Wel verdient ieder gezang een aantrekkelijke en adequate uitvoering. De uitvoerenden, nagenoeg allen lid van de Gereformeerde Kerk van Goes, hebben er met vreugde tijd en energie ingestoken. Zij willen op deze manier geld bij elkaar krijgen voor huisvestingsplannen. Een leuk initiatief! Zij vragen om een mild oordeel over de muzikale onvolkomenheden. Dit is de eerste integrale opname van de ‘Negentig gezangen’. De eerste 49 gezangen staan op deze twee cd’s. Het is de bedoeling dat een tweede dubbel-cd met de rest binnenkort uitkomt.

De uitvoerenden zijn: kinderen van gbs ‘De Wingerd’ te Goes o.l.v. Wim Schiebaan, Meisjeskoor o.l.v. Judith Kuiper, Gemengd koor ‘U zij de Glorie’ o.l.v. Wim Schiebaan, Vrouwenkoor o.l.v. Judith Kuiper en ‘Telling Voices’ o.l.v. Wicher Deddens. Verder de solisten Judith Kuiper (sopraan) en Janna van den Dool (alt), Raija de Jong (fluit) en Erik Zwiep (orgel en piano) en gemeentezang.

Adres om te bestellen:

W.Schiebaan
Fluitekruid 108
4461 MH Goes
tel. 0113-670379
e-mail: wschiebaan@tiscali.nl

"Ik heb nog nooit
zo iets gezien, het doet
me denken aan de
beelden van de ramp
in Zeeland in 1953."

Hulpverlener Timmo
Gaasbeek in Sri Lanka

Vloedgolf Azië

**Steun de noodhulpactie van Woord en Daad
en ZOA-Vluchtelingen zorg. Geef o.v.v. 'Vloedgolf Azië'**

Giro 3020900, Gorinchem
www.woordendaad.nl

Giro 550, Apeldoorn
www.ZOA.nl

Afstemming heeft plaats-
gevonden met TEAR fund.